

3. Бібік Н. Теоретичні засади моделі особистісно орієнтованого навчання за програмою „Крок за кроком” / Н.М. Бібік // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – К., 2000. – С. 134 – 138.
4. Гнатюк Д. О. Особистісно орієнтовані підходи / Д.О. Гнатюк // Педагогічний пошук. – 2000. – № 4. – С. 13 – 16.
5. Макаренко А.С. Семья и воспитание детей // Собр. соч.: В 7 т. М., 1957. – Т. 4. – С. 345 – 354.
6. Національна доктрина розвитку освіти: Затв. Указом Президента України від 27 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта. – 2002. – 24 квіт. – 1 трав. (№ 26). – С. 2 – 4.
7. Сисоєва С. О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно орієнтованого навчання / С. О. Сисоєва // Гуманіт. науки. – 2001. – № 1. – С. 110-118.
8. Зязюн І. Філософські проблеми гуманізації та гуманітаризації освіти / І.А. Зязюн // Педагогіка толерантності. – 2000. – № 3. – С. 58 – 61.

УДК 378–056.45

С.Б. Фурдуй

*викладач кафедри загальної та соціальної педагогіки
Ізмаїльського державного гуманітарного університету
(аспірантка кафедри психології і педагогіки
Запорізького національного університету)*

СВОЄРІДНІ ГУМАНІСТИЧНІ ПІДХОДИ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розглядається одна з найважливіших проблем навчально-виховного процесу ВНЗ, робиться спроба розкриття поняття «обдарований студент», своєрідні гуманістичні підходи до навчання та виховання обдарованих студентів вищого навчального закладу на елементах особистісно зорієнтованої освіти в організації професійної підготовки майбутнього фахівця.

In the article one of the major problems of teaching and educational process higher school is considered, attempt of disclosing of concept "the gifted student", original humanistic approaches of training and education of the gifted students of a higher educational institution on elements personal focused education in the organization of vocational training of the future expert is given.

Постановка проблеми. Процес гармонійного розвитку обдарованих студентів, адаптація, соціалізація та інтеграція молоді особистості в суспільне життя з метою актуалізації найвищих творчих та громадських почуттів, високої правової, естетичної, моральної культури значною мірою визначають майбутній розвиток потенціалу суспільства, нації. Саме сьогодні особливо актуальними стали завдання щодо створення сприятливого соціально-педагогічного середовища для розвитку обдарованої студентської молоді. Тому і постає завдання створення відповідних умов для гуманістичних підходів особистісно зорієнтованого

(диференційованого, індивідуального) навчання та виховання обдарованих студентів вищого навчального закладу для набуття фахових знань, що, у свою чергу, потребує необхідності вирішення низки проблем: виявлення педагогічних механізмів формування якостей обдарованої особистості; створення нових технологій, спрямованих на розвиток цих якостей; визначення основних складових, які допомагають з'ясувати зміст діяльності обдарованих студентів.

Сутність проблеми обдарованості досліджували А. Біне, Дж. Гілфорд, Ю. Гільбух, В. Зінченко, Г. Костюк, О. Ковалів, В. Моляко, В. М'ясищев, Н. Лейтес, Дж. Рензуллі, А. Танненбаум, Б. Теплов; трьохкомпонентну теорію обдарованості розглядає Дж. Рензуллі. Розглядались такі питання, як класифікація видів обдарованості, загальна обдарованість, інтелектуальна обдарованість, поняття "інтелект" (Г. Айзенк, Х. Гарднер, Дж. Гілфорд, Р. Кеттелла, Ч. Спірмен, Р. Стернберг, Л. Терстоун).

Також досліджувались такі поняття, як «творча обдарованість», «креативність» (Дж. Гілфорд, П. Торренс), форми прояву творчої обдарованості, модель творчої обдарованості (Д. Перкінс, В. Моляко), структура математичної обдарованості, основні стратегії технічної обдарованості, різновиди мистецької обдарованості: художня, літературна, музична (за В. Моляко).

Метою даної статті є розкриття поняття «обдарований студент», своєрідні гуманістичні підходи навчання та виховання обдарованих студентів вищого навчального закладу на елементах особистісно зорієнтованої освіти в організації професійної підготовки майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу. Обдарованість студентської молоді, здібності до мислення, творчості, навчання розглядаються у дослідженні не тільки як винятковість, але й як майбутній потенціал нашої держави. У зв'язку з цим постають такі проблемні завдання у статті: створення системи виявлення, виховання, навчання і розвитку обдарованих студентів у ВНЗ; розробка практичних заходів, спрямованих на розвиток потенціалу кожного студента; розвиток ринку освітніх послуг; поширення ідей освіти й освіченості важливі не тільки як фундамент для вирішення проблем виховання і навчання обдарованих студентів, але й як основа для побудови соціально-педагогічної системи, зорієнтованої на розвиток людського потенціалу нашої країни.

Студентська молодь – це соціально-демографічна група, яка посідає певне місце в соціальній структурі суспільства. Адаптивно-розвивальна модель соціалізації характеризується процесом набуття соціального статусу в різних соціальних підструктурах (професійно-трудовай, соціально-політичній, сімейно-побутовій). Вікові межі пов'язані з ними соціальний статус та соціально-психологічні її особливості молоді, мають соціально-історичну природу і залежать від суспільного устрою, культури та властивих цьому суспільству особливостей соціалізації його членів.

У цілому ж обдарованість можна уявити як систему, яка містить такі компоненти:

- 1) біофізіологічні, анатомо-фізіологічні задатки;
- 2) сенсорно-перцептивні блоки, що характеризуються підвищеною чутливістю;
- 3) інтелектуальні й розумові здібності, що дозволяють оцінювати нові ситуації й вирішувати нові проблеми;
- 4) емоційно-вольові структури, що передбачають тривалі домінантні орієнтації, та їх штучна підтримка;
- 5) високий рівень продукування нових образів, фантазія, уява тощо.

Б.М. Теплов указував на дві омани, пов'язані з кількісним підходом до проблеми обдарованості. Широко розповсюджена думка про те, що частота поширення різних ступенів обдарованості обернено пропорційна самим цим ступеням. Іншими словами, чим вище цей ступінь обдарованості, тим рідше зустрічаються люди, які володіють нею [5].

У психолого-педагогічній літературі вивчення проблем обдарованості пов'язано з дослідником Н.С. Лейтесом, який відзначав, що з віковими особливостями тісно переплетені сприятливі умови для становлення певних сторін розумових здібностей. Він визначає здібності як «окремі психічні властивості, що обумовлюють можливості людини в певних видах діяльності». Він є прихильником того, що здібності не можуть «дозріти» самі по собі, незалежно від зовнішніх впливів. Для розвитку здібностей потрібне засвоєння, а потім і застосування знань і вмінь, вироблених у процесі суспільно-історичної практики. Важливим моментом у вивченні обдарованості Н.С. Лейтес уважав питання про співвідношення здібностей і схильностей, виділяючи в обдарованих такі схильності до розумових навантажень: постійну готовність до зосередження уваги й емоційного захопленості процесом пізнання; підвищену сприйнятливості; стихійний характер набутих знань тощо [2].

У дослідженнях А.М. Матюшкина проблем обдарованості розглядається з погляду творчого потенціалу індивіда. Формулювання концепції творчої обдарованості ґрунтується, насамперед, на його власних працях з розвитку творчого мислення особистості за допомогою методів проблемного навчання; працях, присвячених груповим формам творчого мислення, діагностичним способам навчання, що сприяє особистісному творчому зростанню обдарованих особистостей. Творчість розуміється ним як механізм, умова розвитку, фундаментальна властивість психіки [3].

В. Штерн подав таке визначення: «Розумова обдарованість є загальна здібність, яка свідомо спрямована на своє мислення, на нові вимоги, але загальна розумова здібність – це пристосування до нових завдань й умов життя».

У вітчизняній психології проблема інтеграції інтелектуальних здібностей і креативності досліджувалась, однак була виражена не так рельєфно, як в американській або західноєвропейській психологічній науці. Протягом останнього десятиліття положення змінилося, і проблема диференціації інтелектуальних і творчих здібностей стала предметом ряду спеціальних досліджень вітчизняних психологів (С.Д. Бірюков, А.Н. Воронін, В.Н. Дружинін, А.М. Матюшкін, И.П. Іщенко та ін.).

Сьогодні більшість учених (І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, Л. Міщик, В. Моляко, П. Плотніков, О. Савченко, С. Харченко та ін.) визначає, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку *обдарованості* – це завжди результат взаємодії спадковості (природних задатків, здібностей) і соціального середовища, опосередкованого діяльністю особистості.

У нашій країні в межах реалізації президентської програми «Обдаровані діти» була зроблена спроба наукової розробки концепції обдарованості на державному рівні, що виражала б теоретичну модель, увібрала б кращі досягнення сучасної вітчизняної й зарубіжної психології, та педагогіки. Це дозволило б їй відіграти роль своєрідної державної директиви, бути вихідною точкою, від якої беруть початок прикладні дослідження й педагогічна практика. З цією метою до роботи була залучена значна кількість авторитетних учених. Створену ними концепцію варто розглядати як первинний варіант, що підлягає подальшій розробці, на що вказує сама назва «Робоча концепція обдарованості» (під ред. Д.Б. Богоявленської і В.Д. Шадрикова). Згідно з визначенням авторів концепції: «Обдарованість – це якість психіки, що системно розвивається

протягом життя, визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному або кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми». Даючи йому власну оцінку, автори відзначають: «У пропонованому визначенні вдалося відійти від життєвого подання обдарованості як кількісного ступеня вираження здібностей і зрозуміти обдарованість як системну якість».

Отже, *обдарованість* – це якість психіки, те, що системно розвивається протягом життя, визначає можливість досягнення людиною більше високих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми.

Термін «*студент*» має латинське походження і в перекладі українською мовою означає людину, яка старанно працює, навчається, тобто набуває знань. Як стверджує І.Л. Міщик, завдяки спільному виду діяльності – навчанню, спільному характеру праці студенти утворюють певну соціально-професійну групу, провідною функцією якої є набуття відповідних знань та вмінь у галузі обраної професії, навичок самостійної творчої діяльності. Молодь завжди існує одночасно у двох іпостасях. З одного боку, як певний, хоч і слабкий, але суб'єкт власної діяльності. З другого боку, як об'єкт впливу різних політичних і соціальних сил. І в жодній з них науковим співтовариством молодь ще достатньо не осмислена, особливо обдарована студентська молодь [4].

Завдання з організації й реалізації соціально-педагогічної роботи полягає в тому, щоб якнайбільше студентів досягли найвищого рівня розвитку. Це припускає: творчу організацію соціально-педагогічної роботи з обдарованими студентами згідно з підходами особистісно зорієнтованого навчання та виховання; розвиток якостей, здібностей в обдарованого студента; передачу знань, досвіду, ціннісних орієнтацій відповідно до норм практичного досвіду через творче мислення й діяльність.

Відомо, що розвиток і виховання обдарованих студентів у вищому навчальному закладі припускає науково обґрунтований процес навчання та виховання, що виходить з навчально-теоретичного пізнання необхідності активного оволодіння предметом навчання й спрямований на розвиток активності, самостійності, власної відповідальності за подальше вдосконалення себе як особистості.

З урахуванням постановки цілей поступового й диференційованого розвитку й стимулювання індивідуальних передумов обдарованих студентів до розвитку своїх здібностей у соціально-педагогічній діяльності

потрібно свідомо й планомірно організовувати в роботі умови, які стимулюють обдарованість.

Одночасно необхідні умови, що сприяють розвитку соціального клімату для всього процесу навчання. Студент, навіть якщо він перебуває у фазі навчання, є свідомою, самостійною, з почуттям відповідальності діючою особистістю. Сприятлива атмосфера для розвитку обдарованостей (Vgl. Becker, 1983) виникає переважно за таких умов: 1. Особистості, які беруть участь у педагогічній роботі, діють на основі загальних цілей та інтересів. іншими словами, їхні наміри, мотиви й погляди диференційовані, але з точки зору об'єктивного результату їхня діяльність позитивна. 2. Соціально-педагогічна робота протікає з огляду на предмет і окресленого наміченого результату. 3. Усі учасники, хоча й індивідуально відрізняються, проте активно діють у цій роботі. 4. Взаємини між особистостями визначаються в соціально-педагогічній роботі – вимогами діяльності, а не особистими симпатіями або антипатіями. 5. Соціально-педагогічна робота визначається різноманітними, прогресивними світоглядними й морально-етичними, емоційними установками в роботі з учасниками. 6. Процеси, оцінки й визнання (оцінки перебігу й результату роботи) стосуються в соціально-педагогічній роботі об'єкта, тільки після завершення діяльності – внеску окремих особистостей.

Ці відомості підтверджують і специфічно контролюють дослідження (Vgl. Petrowski, 1983; Autorenkollektiv, 1979; Bohrihg Ladensack, 1981; Kahl u.a, 1984) з розвитку взаємин у колективі та колективного розвитку й соціальних відносин у студентських колективах.

Слід зауважити, що обдаровані студенти можуть краще розвиватися й проявляти себе в колективах, в яких соціальний клімат і взаємини між собою визначаються на основі високих вимог до соціально-педагогічної діяльності, а також тих, що орієнтуються на норми, діяльність соціуму, на основі інноваційних технологій і комунікації, які орієнтуються на зміст, що залежно від поставлених завдань розвиває утворення змінних груп, а також на основі позитивного емоційного настрою особистості. Це дуже важливо, з огляду соціального навчання та виховання обдарованої особистості, оскільки досягається стимулювання здібностей, навичок, звичок, зміна соціальної поведінки самої особистості.

І.Д. Бех визначає: “Особистісно орієнтоване виховання має на меті розвиток вищих моральних (або) духовних цінностей особистості, має зважати, з одного боку, на диференційований аспект розвитку дитини, її

специфіку, а з другого – на культурно-нормативні характеристики розвитку дитини в кожному віковому періоді... Особистісно орієнтоване виховання має ґрунтуватися на переконливій міжособистісній комунікації (спілкуванні) як основному засобі впливу особистості педагога та вихованця...” [1].

На нашу думку, зміни в соціально-педагогічній роботі з обдарованими студентами у вищому навчальному закладі, у виховних та в академічних відносинах (у навчанні, дослідженні, спільній суспільно-творчій роботі, у проведенні дозвілля) залежать від набуття знань, які надає викладач вищого навчального закладу, та самоосвіти, чинників впливу соціальних відношень, відносин.

Завдяки вимогам викладач вищого навчального закладу впливає на усвідомлення необхідності самої діяльності, мети й значущість діяльності, ідентифікацію сучасного студента із соціально важливими вимогами, їхню готовність до дій, планування й перебіг діяльності, необхідні комунікативні й кооперативні принципи дії, самооцінку процесу й результату власних дій тощо. Будь-яка ситуація підвищення вимог містить численні можливості для здійснення постановок завдань і тим самим одночасного поєднання різних постановок цілей розвитку діяльності й індивідуальності обдарованих студентів. Так, наприклад, науково-пізнавальна діяльність студентів шляхом педагогічної постановки мети в навчальному процесі може бути спрямована на різні аспекти: на наукове пізнання предмета діяльності; на пізнання типів і способів наукової праці з об’єктом студентської діяльності; на усвідомлення наукового значення, функцій, цінностей, соціального впливу об’єкта та ін.; на рівень і сам процес розвитку діяльності й індивідуальності студентів тощо.

Рівень вимог до особистісно зорієнтованого розвитку обдарованої особистості визначається різноманіттям факторів, які при цьому насамперед інтегрують педагогічні фактори, пов’язані з різними формами як індивідуальної так і колективної самостійної наукової праці. Такими формами можуть бути: самостійні роботи студентів (наприклад, реферати, експерименти, педагогічне есе тощо); самостійні довгострокові наукові праці (курсіві роботи, звіти про проходження соціально-педагогічної практики, практичні заняття, семінарська робота тощо); самостійні наукові, творчі роботи, виконувані індивідуально або колективно (наприклад, дипломні роботи, дослідницькі проекти).

Будь-яка конкретна ситуація соціально-педагогічного процесу вимагає від студента творчого відношення з погляду ідеологічної, світоглядної, морально-етичної, емоційної, соціальної діяльності з метою досягнення кращого результату. Вона створює динамічну структуру умов для прогресивної взаємодії якостей діяльності, що розвивають, і поводження особистості в життєдіяльності.

На сьогодні набувають актуальності такі підходи в організації професійної підготовки майбутнього фахівця, як: розвиток організаційної структури педагогічної освіти за рахунок запровадження *ступеневої системи освіти*, що дасть змогу забезпечити *варіативність* навчання та виховання, сприяючи більш повній реалізації дидактично-творчого, особистісно зорієнтованого потенціалу обдарованої особистості, зробить навчання більш гнучким, спроможним реагувати на зміни соціальних процесів; *диференціація змісту* загальнопедагогічної підготовки фахівця для різних груп студентів протягом усього терміну навчання, що відображено в багатоваріантних навчальних планах та програмах ВНЗ, кожний з яких самостійно визначає зміст професійної підготовки фахівця; *індивідуалізація навчання*, здійснення якої, на думку експертів, полягає у реалізації концепції підготовки фахівців різних спеціальностей, спеціалізації та профілів; навчанні та вихованні обдарованих студентів за індивідуальними програмами і планами, у розробці широкого кола освітньо-професійних програм; *технологізація* процесу навчання; *запровадження нових методів, форм, засобів та технологій* навчально-виховного процесу обдарованих студентів та студентських колективів, адже організаційно-методична гнучкість технологій забезпечить свободу вибору рівня освіти, спеціалізації та профілю залежно від спрямованості особистості студента, його здібностей та можливостей (обдаровувань).

Висновки. Таким чином, на нашу думку, розвиток сучасного обдарованого студента ВНЗ набудатиме особливої ефективності під час побудови гуманістичних підходів особистісно зорієнтованого навчання та виховання, професійної підготовки на таких теоретичних і методичних засадах, що забезпечують створення певних умов для подальшої реалізації відповідних здібностей та обдаровувань студента в життєдіяльності. Цьому процесу сприятимуть пошуки щодо побудови цілісної багатофакторної моделі соціалізації обдарованого студента в сучасній вищій школі; створення у вищому навчальному закладі цілісної саморегульованої системи виявлення і підтримки обдарованої

студентської молоді; стимулювання до дидактично-творчої роботи студентів; розробка та впровадження педагогічних технологій, концепцій щодо розвитку та реалізації здібностей майбутніх фахівців, заснованих на активізації, індивідуалізації та диференціації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості. – 2. – К., 2003. – Кн. 2.
2. Лейтес Н.С. Возрастающая одаренность и индивидуальные различия. – М., 1997. – 151 с.
3. Матюшкин А.М. Загадки одаренности: Пробл. практ. диагностика. – М.: Школа-Пресс, 1993.
4. Міщик Л.І. Професійна підготовка соціального педагога. – Запоріжжя, 1996.
5. Теплов Б.М. Способности и одаренность // Теплов Б.М. Избранные труды: В 2 т. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.
6. Kohlberg L. Stages of Moral Development as a Basis for Moral Education // Moral Education: interdisciplinary Approaches. – Toronto: University of Toronto Press, – P. 347 – 480.

УДК 37.034

К.Д. Шевчук

*Чернівецький національний
університет ім. Юрія Федьковича*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО РІДНОГО КРАЮ

У статті характеризуються методологічні засади організації технології формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю. Зокрема, робиться акцент на визначення і роз'яснення структуруючих компонентів зазначеної технології та методики її організації в навчально-виховному процесі сучасної початкової школи.

The author of this publication describes methodological principles of organization of forming technology at the junior schoolboys of the valued attitude toward a native edge. In particular an accent is done on determination and elucidation of structure-forming components of the noted technology and method of its organization in the educational-educating process of modern primary school.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виховання в Українській державі на сучасному етапі має бути спрямоване на формування в молоді та дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, інших соціально значущих надбань вітчизняної та світової духовної культури. Найефективнішим засобом збагачення духовного світу молодшого школяра, виховання любові до рідного краю, України, поваги до історичних святинь, тобто національного виховання, є краєзнавство.